

по-друге, незважаючи на важливу роль податкових надходжень у формуванні доходів місцевих бюджетів, з року в рік їх частка зменшується та зростає питома вага міжбюджетних трансфертів у структурі доходної частини бюджетів місцевих рівнів влади;

по-третє, практика надання бюджетних трансфертів в Україні вказує на високий рівень централізації бюджетних ресурсів та високий рівень фінансової залежності місцевих бюджетів від державного;

по-четверте, переважну частину міжбюджетних трансфертів становлять ті, які мають цільове призначення (субвенції), і їхні кошти органи місцевого самоврядування просто технічно перераховують кінцевим одержувачам і не можуть перерозподіляти на власний самоврядний розсуд;

по-п'яте, постійне зниження частки власних доходів місцевих бюджетів веде до скорочення фінансових можливостей територіальних утворень щодо виконання власних повноважень, спрямованих на фінансування місцевих економічних та соціальних потреб, а це призводить до обмеження фінансової самостійності місцевих органів влади.

Перераховані проблеми обмежують вплив органів місцевої влади на соціально-економічний розвиток регіонів. Фактичний, а не декларований курс на бюджетну децентралізацію дасть можливість подолати низку проблем у фінансовому забезпеченні територіальних формувань та поліпшити їх економічний розвиток і соціальний добробут населення.

З метою збільшення фінансової незалежності та фінансової самостійності місцевих органів влади доцільно закріпити за місцевими бюджетами або збільшити відсотки відрахувань від окремих загальнодержавних податків та зборів. Зокрема, слід включити до складу доходів місцевих бюджетів стовідсоткове надходження податку на доходи фізичних осіб, оскільки цей податок є основним бюджетоутворюючим та стабільним

ресурсом на місцях. Для розширення доходної бази місцевих бюджетів пропонуємо здійснювати перерозподіл податку на додану вартість та податку на прибуток підприємств між державним та місцевими бюджетами на основі нового механізму перерозподілу отриманих в регіонах ПДВ та податку на прибуток. Встановити відкритий перелік місцевих податків та зборів та надати можливість місцевим органам самоврядування самостійно встановлювати додаткові місцеві податки, які мають ценз на окремій території. Розширення та юридичне оформлення правових повноважень органів місцевої влади щодо встановлення місцевих податків та зборів є важливим з точки зору бюджетної децентралізації.

Список використаних джерел

1. Зубріліна В.В. Формування і розподіл доходів та видатків місцевих бюджетів: автореф. дис. кандидата економічних наук: 08.00.08 / Зубріліна В.В. – Київ, 2015. – 20с.
2. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21.05.1997р. № 280/97-ВР [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр>
3. Гапонюк М., Яцюта В., Буряченко А., Славкова А. Місцеві фінанси. Навчально-методичний посібник. – К.: КНЕУ, 2002. – 184с.
4. Петленко Ю.В., Рожко О.Д. Місцеві фінанси: Опорний конспект лекцій. – К.: Кондор, 2003. – 282 с.
5. Сунцова О.О. Місцеві фінанси: Навчальний посібник. – К. – Центр навчальної літератури, 2005. – 560 с.
6. Диверсифікація доходів місцевих бюджетів / І.О. Луніна, О.П. Кириленко, А.В. Лучка та ін.; За ред. І.О. Луніної. – К. – 2010. – 310 с.
7. Лопушняк Г., Лободіна З., Скибиляк С. Формування доходів місцевих бюджетів / Г. Лопушняк, З. Лободіна, С. Скибиляк // Світ фінансів. – 2014. – № 1. – С. 131–142.
8. Сайт Державної казначейської служби України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.treasury.gov.ua/main/uk/index>

УДК 330.47:316.77

А.В. КОЛОДИЙЧУК,

к.е.н., доцент, Ужгородський торговельно-економічний інститут
Київського національного торговельно-економічного університету

Теорії інформатизації як складова теоретичного підґрунтя процесів впровадження інформаційно-комунікаційних технологій

У статті охарактеризовано групу теорій інформатизації та показана їх роль в процесах впровадження ІКТ. Зокрема, в рамках цих теорій визначено ознаки інформаційного, постіндустріального, суперіндустріального, єдиного індустріального і технотронного суспільства. Проаналізовано зміст теорії комп'ютерної демократії, а також позитивістської теорії морфогенезису. Наведено авторську класифікацію групи інформатизаційних теорій та концепцій. Визначені сильні та слабкі сторони окреслених теорій. Виокремлені можливості розглянутих теорій для удосконалення існуючої на сьогодні макроінформаційної політики.

Ключові слова: інформатизація, процес, інформаційно-комунікаційні технології, економіка, розвиток, інформаційне суспільство, регулятор, морфогенезис.

А.В. КОЛОДИЙЧУК,

к.э.н., доцент, Ужгородский торговельно-экономический институт
Киевского национального торговельно-экономического университета

Теории информатизации как составляющая теоретической основы процессов внедрения информационно-коммуникационных технологий

В статье охарактеризовано группу теорий информатизации и показана их роль в процессах внедрения ИКТ. В частности, в рамках этих теорий определены признаки информационного, постиндустриального, супериндустриального, единого индустриального и технотронного общества.

індустріального і технотронного общества. Проанализировано содержание теории компьютерной демократии, а также позитивистской теории морфогенезиса. Приведена авторская классификация группы информатизационных теорий и концепций. Определены сильные и слабые стороны определенных теорий. Выделены возможности рассмотренных теорий для совершенствования существующей на сегодня макроинформационной политики.

Ключевые слова: информатизация, процесс, информационно-коммуникационные технологии, экономика, развитие, информационное общество, регулятор, морфогенезис.

A. KOLODIYCHUK,

PhD, Associate Professor of Uzhgorod Trade and Economic Institute of the Kyiv National Trade and Economic University

Theories of informatization as part of the theoretical basis of the processes of implementation of information and communication technologies

The article describes a group of theories of informatization and shows their role in the implementation of ICT. In particular, in frames of these theories identified the features of information, post-industrial, super-industrial, single industrial and technetronic society. The content of the theory of computer democracy, and the positivist theory of morphogenesis is analyzed. An author's classification of group of information theories and concepts is present. Strengths and weaknesses of outlined theories are identified. Opportunities of discussed theories for improving existing today macro-information policy is highlighted.

Keywords: informatization, process, information and communication technologies, economy, development, information society, regulator, morphogenesis.

Постановка проблеми. Теорії інформатизації можна поділити на два класи: теорії інформатики, які описують технологію створення та функціонування ІКТ, та теорії соціально-економічних наслідків впровадження ІКТ. До першого класу теорій належать наступні: теорія інформації, теорія масових комунікацій, теорія штучного інтелекту, теорія обчислень, теорія алгоритмів, теорія програмування, теорія баз даних (теорія реляційних обчислень) тощо. У даному дослідженні нас цікавить саме другий клас цих теорій, оскільки вони описують різні економічні аспекти процесів інформатизації, показують роль ІКТ у розвитку національного виробництва, дають відповіді на гострі соціально-економічні питання, які виникли до інформатизаційної революції, загалом, формують якісне теоретичне підґрунтя реалізації успішної макроінформатизаційної політики та регулювання розвитку національного кіберпростору.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. До переліку цих теорій та теоретичних концепцій входять: теорія інформаційного суспільства, концепція розвинутого постіндустріального суспільства У. Мартіна, теорія інформаційного розвитку М. Кастельса, теорія інформатизації У. Дайзарда, позитивістська теорія морфогенезису М. Арчер, теорія рефлексивної модернізації Е. Гідденса, теорія публічної сфери і комунікації Ю. Хабермаса, постмодерністська концепція соціального впливу ІКТ Ж. Бодріяра, технократична модель комунікації [масмедійна модель] М. Мак-Люена та ін. Власне, на їхньому змісті та основних концептуальних посилах ми зупинимось у даному дослідженні.

Мета статті – окреслення групи теорій інформатизації як складової частини процесів інтрузії ІКТ в національній економіці та аналіз їх основних положень.

Виклад основного матеріалу. Загалом усю групу теорій інформатизації можна поділити на декілька підгруп: 1) теорії та концепції постіндустріального та інформаційного суспільства; 2) теорії вектору інформаційного розвитку; 3) соціально-комунікаційні теорії інтрузії ІКТ.

Комп'ютерно-комунікаційна революція на межі 60–70-тих рр. призвела, як стверджував П. Друкер, до часткового «заміщення праці знаннями», а також до глибинного проникнення інформаційних технологій у багатьох аспектах суспільного

життя, поширення т.зв. електронної культури, взаємопереплетення процесів інформатизації з іншими процесами соціально-економічного розвитку національних економік, бурхливого поширення і впровадження технологічних інновацій у промисловості. Такий стан речей потребував нової теоретичної концепції, яка б наочно показала хибність марксистських ідей про історичну визначальність фактору виробництва – праці. Така науково обґрунтована теорія з'явилася під назвою теорії інформаційного суспільства (Т. Умесао, Ф. Махлуп, І. Масуда, Р. Катц, Т. Сакаї). Її значення передусім у тому, що вона показала, що ІКТ спричинили серйозні суспільно-економічні трансформації, змінили структуру національних господарств на користь наукомістких сфер виробництва, зробили знання головним фактором виробництва. Насамперед варто зазначити, що японські представники цієї теорії іменували нове суспільство, що зароджується, інформаційним, а американські – суспільством знань; останні вважали, що саме знання, а не будь-яка інформація стає новим двигуном макроекономічного прогресу. Автори цієї теорії детально проаналізували природу інформації, її роль у життєдіяльності сучасного суспільства, а також дійшли до висновку, що, по-перше, вона не належить до жодного з чотирьох факторів виробництва, а є окремим специфічним ресурсом, а, по-друге, вона не вичерпується в результаті використання, а навпаки, зростає. Важливим аспектом теорії є також те, що на відміну від еволюційного характеру інших теорій та концепцій, у теорії інформаційного суспільства дана стадія (посиленої інформатизації) не розглядається як етап еволюції суспільної формації, а як революційна альтернатива всім попереднім суспільно-економічним моделям. Така постановка питання на основі характерних ознак і можливостей інформаційної епохи, на відміну від еволюційних теорій, не дає змоги передбачити можливі наступні етапи розвитку суспільно-економічних трансформацій.

Теорія інформаційного суспільства вплинула на формування цілого ряду типових теорій і концепцій, які пропонували власні інтерпретаційні варіанти організації сучасного суспільно-економічного розвитку. Зокрема, ідеться про теорію нового індустріального суспільства Дж. Гелбрейта [3], теорію

постіндустріального суспільства Д. Белла [2], теорію суперіндустріального суспільства Е. Тоффлера, теорію технотронного суспільства З. Бжезинського, теорію комп'ютерної демократії Г. Крауха (праобраз сучасної концепції електронного урядування), теорію єдиного індустріального суспільства Р. Арона, концепцію розвинутого постіндустріального суспільства У. Мартіна [4] тощо. Автор теорії постіндустріального суспільства Д. Белл останнє характеризує як макроекономічну систему, в структурі якої превалує не індустріальне виробництво товарів, а сфера послуг. Ключовим фактором виробництва, основним рушієм розвитку в такому суспільстві стають знання й інформація. Ознаки постіндустріального суспільства за цією теорією наступні: висока кваліфікація більшості найманих працівників, широке впровадження новітніх технологій, автоматизація виробничих процесів, високий попит на послуги. Також дана теорія пропонує розділити весь історичний процес на три етапи: 1) доіндустріальний (рушії розвитку – земля й рабовласницькі відносини, а згодом – феодальні відносини); 2) індустріальний (ключові чинники виробництва – капітал й енергія (парова, електрична); 3) постіндустріальний (на першому плані знаходяться наука, освіта, інновації, продуктивна інформація).

У 80–х роках двадцятого століття з'явилася теорія суперіндустріального суспільства Елвіна Тоффлера. Вона відкинула відносно популярні до того ідеї тотального панування техніки над людиною (Л. Мемфорд), а також концепції непотрібності кардинальних соціальних змін (О. Вейнберг). За Тоффлером 60–70–ті роки датуються протіканням науково-технологічної революції, котра породила не лише позитивні структурні зрушення в економіці розвинутих країн, але й кризові явища, т.зв. екоспазми, як результат неспроможності макрорегуляторів адаптувати національні господарські комплекси до нових умов. Водночас з удосконаленням виробничих технологій і широким впровадженням соціальних інновацій, креативний розвиток переважної частини суспільства значно відставав від технологічних успіхів, що не могло не вплинути на темпи загального соціально-економічного зростання. Як спосіб вирішення цієї ситуації вчений-футуролог пропонує удосконалення управління, надання транснаціональним корпораціям повноважень з планування економічного розвитку окремих регіонів. Крім того, Тоффлер виступає прихильником ідей загальної демократизації, створення транснаціонального політичного руху у вигляді асоціативного об'єднання політичних партій, корпоративних менеджерів, робітників, малого й середнього бізнесу тощо. Також дослідник запропонував цікаві ідеї з приводу причин появи інформатики як теоретичного підґрунтя інформатизації. Зокрема, в середині 20 ст. поглиблюється спеціалізація праці, удосконалюються організаційні форми управління підприємствами, накопичують нові наукові й технічні знання, все це обумовлює вибухоподібне зростання кількості соціально-економічних показників та індикаторів, систему упорядкування яких здатна була створити саме нова інформаційна наука. Тоффлер ідентифікує нову епоху як «третьою хвилю» (після аграрної й промислової революцій) – еру комп'ютерів, електроніки, дослідження космосу і океанічних глибин. Вчений дослідив природу геополітичних та економічних трансформацій в епоху постіндустріалізму, зокрема, розпад соціалістичної

системи, формування «владних» вакуумів, таких як Східна Європа, що пов'язано, на його думку, з новою роллю знань, зменшення важливості фізичної праці та навпаки, зростання ролі розумової праці. Науковець-футуролог передбачає якісне покращення роботи головного мозку за допомогою електронно-обчислювальних машин під час III хвилі, оскільки «комп'ютери здатні запам'ятовувати і взаємопов'язувати величезну кількість казуальних сил, вирішувати поставлені проблеми на більш глибокому рівні, просіюючи значні масиви інформації і моделюючи альтернативні варіанти рішень, відбувається побудова інфосфери, а також демасифікація ЗМІ» [5, с. 130–131]. Комп'ютери сприяють ускладненню оточуючого середовища, а в результаті, за даними експериментів, підвищується товщина кори головного мозку людини та росте кількість нервових клітин.

Проте головним надбанням теорії Тоффлера стало глибоке дослідження проблеми безробіття в умовах побудови суперіндустріального суспільства. Зокрема, економіст чітко окреслив джерела безробіття в інформаційну епоху: структурне безробіття, що виникає в результаті переходу до «третьої хвилі»; зростання технологічного безробіття, тобто заміщення робочої силою новою технікою; ріст фрикційного, нормального й інформаційного безробіття; ятрогенне безробіття, тобто таке, що виникає в результаті реалізації хибної урядової політики зайнятості; ріст безробіття, пов'язаного з коливаннями обсягів міжнародної торгівлі. Тоффлер скептично поставився до дії кейнсіанських і монетаристських механізмів в нових мовах інформаційної економіки. У зв'язку з цим, на думку вченого, необхідні нові економіко-прикладні теорії і концепції, більш адекватні реаліям інформаційної сучасності. Пов'язано це з тим, що закриття підприємств й організацій в минулому означало, що вони з економічним піднесенням можуть бути поновлені з майже усіма робочими місцями. В умовах інформаційної економіки, яка дуже динамічно розвивається, подібні тенденції вже не діють. Крім того, Тоффлер передбачив світову економічну кризу 2008–2009 рр. як глобальну економічну катастрофу (котру він характеризував як кризу глобального переструктурування), яка не буде подібна на Велику депресію 1929–1933 рр. (індустріальна криза перевиробництва). Будучи послідовним прихильником концепції технологічного детермінізму, вчений розглядає еволюцію цивілізацій як зміну технологічних укладів, тобто нових поколінь технологій, а віхами цих змін є не соціальні революційні події, а радикальні науково-технічні інновації. Також Тоффлер розглядає глобальні проблеми людства як результат «другої хвилі» і висловлює припущення, що їх можна буде подолати під час нової, третьої хвилі розвитку глобальної суспільної формації.

У своїй теорії технотронної ери американський політик і науковець З. Бжезинський намагається окреслити контури нового – технотронного суспільства, яке б спиралося на геополітичні та економічні результати Холодної війни і сформувалося б в країнах Західної Європи, США і Японії, а основною рисою нової економіки цих країн буде заміна важкої промисловості на високотехнологічну. Можливості постсоціалістичних країн долучитися до технотронних світових центрів американський вчений рішуче відкидав через великий розрив в їхньому соціально-економічному розвитку та неефективність радянської

та пов'язаних з нею економік. І в настанні технотронної ери чільне місце займатиме інформаційна революція, яка може принести як позитивні, так і негативні наслідки, зокрема повний контроль над особистістю через електронне стеження, в чому Бжезинський бачить ризик появи макродиктатури. Серед позитивних наслідків інформатизації та розвитку засобів масової інформації вчений називає значне послаблення політичних та соціальних конфліктів, а також ліквідацію ідеології. За Бжезинським основним фактором виробництва поряд з капіталом стає техніка, – це основа особливості технотронної ери. Водночас організація суспільства на основі техніки й комп'ютерних засобів з однієї сторони кардинально змінює культурні цінності, спричинює фрагментацію життя індивідумів, а з іншої сторони формує нову глобалізовану формацію, яка залучає широкі суспільні верстви до обговорення чи вирішення різноманітних проблемних питань. Отже, Бжезинський пішов далі теоретиків-постіндустріалістів, передбачивши настання наступної за постіндустріальною стадією розвитку глобального суспільства – технотронної та описавши основні ознаки її настання. Як показує сьогоднішня, окремі положення науковця вже реалізовані у розвинених країнах, зокрема у США, інші – лише розробляються. Так, наприклад, АНБ США володіє досі на кожного жителя цієї країни за допомогою електронно-комунікаційних технологій. Дослідник не так давно скоригував деякі практичні сторони своєї теорії, доповнивши її тезою, що США зможуть в майбутньому зберегти своє глобальне лідерство в умовах побудови технотронного суспільства, якщо в їхній економіці буде максимізовано вплив шести основних чинників: використання загального економічного та інноваційного потенціалу, демографічного динамізму, мобілізації ресурсів, географічної бази та привабливості демократії [1, с. 31].

На наш погляд, ідеї Бжезинського вдало доповнює теорія комп'ютерної демократії Г. Крауха, суть якої у дослідженні визначального впливу інформаційно-комунікаційної революції на процеси трансформації демократичних інституцій та пропагуванні величезного потенціалу кібернетичних розробок для утвердження демократичних прав і свобод у світі, оскільки останні, на погляд німецького вченого, користуються загальною довірою. Також дослідник вважає, що значне поширення комп'ютерної техніки (в тому числі її відносно загальна доступність) сприяє демократизації господарського життя, зниження рівня його бюрократизації. Сьогодні ідеї Крауха втілені у системах електронного урядування, які впроваджуються останнім часом і в Україні.

На відміну від інших вчених, які розглядали постіндустріальну стадію розвитку та інформаційну еру, Раймон Арон у своїй теорії єдиного індустріального суспільства виступив з консервативними поглядами, вважаючи, що відбувається зближення капіталістичної і соціалістичної господарських систем. Як аргумент, він обґрунтовує таке зближення тим, що чистого капіталізму в реальності не існує, оскільки в ринкових умовах існує колективна (націоналізована) власність, а також окремі елементи планового державного регулювання. Для свого часу Арон по суті знайшов т.зв. «золоту середину», проте з розвалом СРСР його теорія піддалася значній ревізії, а перехідна економіка не може вважатися зразковою соціально-економічною моделлю. Однак, теорія Арона не втра-

чає своєї актуальності і сьогодні, тому що в країнах Західної Європи успішно побудовані моделі соціально-орієнтованої ринкової економіки (наприклад, Швеція, Данія, Норвегія, Фінляндія, Німеччина, Австрія).

Концепція розвинутого постіндустріального суспільства У. Мартіна виходить з тези, що інформаційне суспільство – наступний етап розвитку постіндустріального суспільства. Цей етап наступив лише в тих країнах, які свого часу пройшли постіндустріальну стадію – тобто тріаді – США, Західна Європа, Японія (з 60–70-их рр. 20 ст.). Новий етап характеризується низкою ознак, зокрема, широким впровадженням ІКТ, підвищення на цій основі соціального рівня життя населення, демократизації, загальному доступі до інформації, високій ресурсній віддачі від неї як фактора виробництва, розвитку інформаційної культури.

Зміст позитивістської теорії морфогенезису Маргарет Арчер полягає в твердженні, що сучасна соціальна система характеризується здатністю до радикальної реструктуризації. За цією теорією соціально-економічний розвиток базується на принципах емерджентності (активності соціокультурних систем), дуальності (циклічності розвитку) та подвійного морфогенезису (формування господарських структур первинних і корпоративних агентів). Інформатизацію британська дослідниця розглядає як етап розвитку, а саме пізній період третьої стадії позитивістської періодизації філософа О. Конта.

Висновки

В розглянутих теоріях погляди на настання інформаційної ери у світі диференційовані в значній мірі. На нашу думку, слід зауважити, що масштабна інформатизація є наслідком не тільки передового розвитку ІКТ в деяких країнах, але й глобалізації. Ми вважаємо, що не можна однозначно говорити про настання інформаційного суспільства у всьому світі одночасно. Різні країни перебувають на різних стадіях ІКТ-розвитку; у зв'язку з цим існують країни, що інформатизуються (тобто в яких інформаційні технології проникають в різні галузі національної економіки й різні сфери соціально-економічного життя), країни, в яких побудовані основи інформаційного суспільства (розвинуті країни – США, Західна Європа, Японія, в яких спостерігається переважаюча частка сфери послуг загалом і значна частка ІТ зокрема). Наступним етапом, на порозі якого перебувають найбільш розвинуті в економічному плані країни світу, є побудова кібернетизованого суспільства, тобто відбуватиметься посилений розвиток і масштабна інтрузія кібернетичних технологій, які безпосередньо ґрунтуються на досягненнях ІКТ.

Список використаних джерел

1. Бжезинский З.К. Стратегический взгляд: Америка и глобальный кризис / З.К. Бжезинский. – М.: Астрель, 2013. – 288 с.
2. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество. Опыт социального прогнозирования / Д. Белл. – М.: Academia, 2004. – 944 с.
3. Гэлбрейт Дж. Новое индустриальное общество: Пер. с англ. / Дж. Гэлбрейт. – СПб.: Terra Fantastica, 2004. – 602 с.
4. Мартин У.Дж. Информационное общество / У.Дж. Мартин // Теория и практика общественно-научной информации. – М., 1990. – № 3. – С. 115–123.
5. Тоффлер Э. Третья волна / Э. Тоффлер. – М.: АСТ, 2010. – 331 с.